

SPOMIN NA JOŽA GAŠPERŠIČA

V oktobru 1989 je bila v Kovaškem muzeju v Kropi razstava o domačinu Jožu Gašperšiču (1896–1964), ki ga poznamo kot zborovodjo, dirigenta, glasbenega pedagoga, skladatelja, organista, igralca, režiserja, muzealca, zgodovinarja in ob vsem tem je bil še 21 let ravnatelj (direktor) Žebljarske zadruga (od leta 1939 Plamen).

V petdesetih in šestdesetih letih je Joža Gašperšič objavil precej člankov v Kroniki (časopisu za slovensko krajevno zgodovino) in Loških razgledih, ki opisujejo tudi na loškem ozemlju zgodovino železarske industrije in njen razvoj do danes.

Ob razstavi je izšel tudi katalog, v katerem je predstavljeno življenje, predvsem pa številne dejavnosti Joža Gašperšiča, razvejane na številna, med seboj različna področja. Ukvarjal se je z zadrugo, glasbo in kulturo ter muzealstvom in zgodovinopisjem.

Na Gašperšičevo življenjsko pot je usodno vplivala poškodba zapestja, saj mu je bila tako pot glasbenika za vedno zaprta (onemogočeno mu je bilo igranje klavirja in violine).

Tako se je leta 1918 vrnil v Kropo in se zaposlil v Žebljarski zadrugi kot uradnik, leta 1924 je prevzel posle prokurista, leta 1926 je postal ravnatelj zadruga in od leta 1953 pa do upokojitve je opravljal delo višjega komercialista. Njegovo delo je bilo komercialno, administrativno, organizacijsko. Skrbel je za strokovni pouk v zadrugi. Poleg rednega dela je študiral organizacijo sorodnih podjetij doma in v svetu, organizacijo socialnega gospodarstva in zgodovino lokalne železarske industrije.

Ko je prevzemal dolžnosti ravnatelja, si je postavil tri poglobitve naloge: vzpostavitev jasnih računov in točnih kalkulacij; uveljavljanje reda in discipline ter smotno porabo časa in denarja; zagotavljanje ter stalno povečanje trga. Ob tem pa je ves čas skrbel za oživljanje in širjenje ljudske kulture med ljudmi. Takoj po vrnitvi v Kropo se je vključil v delo prosvetnega društva. Njegov namen je bil, da bi poleg zbora, ki je v kraju že deloval, ustanovil še orkester. Poudarjal je, da naj tudi amatersko kulturo goje sistematično in obravnavajo široko in ne le kot priložnostno, nezahtevno in neodgovorno razvedrilo. Ustanovil je orkester Zvezda (komorno-instrumentalni) in zanj je napisal številne skladbe. Gašperšičeva lastna glasbena ustvarjalnost je bila ves čas podrejena potrebam društva.

Novo obdobje je nastopilo po drugi vojni. Začel je delati z zborom in bil v petdesetih letih glavni organizator, vodja in pedagog v kroparski glasbeni šoli. Ta naj bi vzgojila potrebno število kvalitetnih instrumentalistov za kasnejši orkester (v simfoničnem orkestru in pihalni godbi je bilo okoli 50 godbenikov). Načrt dela je skrbno pripravil in je tekel tako dolgo, dokler Gašperšič ni zbolel. Z boleznijo se je končalo redno delo z zborom in orkestrom in tudi delo v glasbeni šoli je počasi zamrlo.

Po upokojitvi se je Gašperšič posvetil delu v muzeju. Bil je med glavnimi pobudniki za njegovo ustanovitev (1952). Med njegovim delom naj omenimo odkritje t. i. slovenske peči

(1953) in leta 1955 razstavo Žebelj in vijak, ki je bila pripravljena ob 60-letnici Plamena. Poleti istega leta je pod vodstvom muzeja potekalo raziskovanje rudnih jam na Jelovici. Leta 1956 je Gašperšič na pobudo F. Baša napisal brošuro *Vigenjc*. V knjižici je opisal in predstavil zgodovino vigenjcev, njihova imena, lokacijo, opremo, orodje njegovo poimenovanje ter običaje, ki so se vezali na življenje in delo v kovačnici. Zanimalo ga je, od kod sama beseda vigenjc in kako daleč sega nastanek vigenjca. Gašperšič je poudarjal, da je muzej nastal iz ljudskih vrst in pobud, kar pa naj ne pomeni, da ne more v celoti izvrševati svoje kulturne in zgodovinske poslanice. Zavzemal se je, da bi muzej pridobil čimveč muzealij in predvsem ustrezne prostore za njihovo predstavitev.

Vzporedno z delom v muzeju se je Gašperšič ves čas ukvarjal s krajevno zgodovino, predvsem tehnično. Pri pisanju člankov mu je pomagalo znanje tujih jezikov, saj je s tem dobil vpogled v širok spekter pri nas še ne prevedene te vrste literature. Gašperšičevo zgodovinopisje sega pravzaprav že v trideseta leta, ko je predlagal, da začno izdajati tovarniško glasilo Zadrugar, ki naj zadrugnike pouči o tekoči problematiki zadruga (domače in tudi tujih) in jih seznani z zgodovino Kroepe in železarske obrti. Gašperšič je bil več let glavni urednik glasila in je sam prispeval številne članke, katere je pisal sam ali jih samo prevedel. Zadrugar je še danes pomemben vir za proučevanje, saj v njem sledimo krajevni kroniki in razvoju kraja in zadruga.

Ob petindvajsetletnici Gašperšičeve smrti se ponovno spomnimo njegovega dela in se mu na ta način oddolžimo za vse, kar je Kropi in domoznanzstvu dal.

Bibliografija J. Gašperšiča

- *Vigenjc* – vodnik po zgodovinskih žebeljskih kovačnicah v Kamni Gorici, Kolnici, Kropi in Železnikih, Ljubljana 1956, 104 str., il.
- Loški žebli in žebeljarstvo, *Loški razgledi* 4, 1957, 35–41.
- O ogledarstvu na Jelovici, *Loški razgledi* 6, 1959, 98–109.
- Nastanek in delo Kovaškega muzeja v Kropi, *Kronika* 7/1, 1959, 54–55.
- Gorenjsko železarstvo v XIV. in XV. stoletju, *Kronika* 7/1, 1959, 5–10.
- O jelovškem rudarstvu, *Loški razgledi* 7, 1960, 63–75.
- O nekdanjem žebeljarstvu na bivšem Kranjskem, *Kronika* 8/1, 1960, 9–20.
- Ferdinandejski rudarski red za fužine pod Jelovico, *Kronika* 8/3, 1960, 149–158.
- V spomin zadnjim rudarjem na Jelovici, *Loški razgledi* 9, 1962, 140–149.
- O tehniki in opremi nekdanjih rudarjev na Jelovici, *Kronika* 10/1, 1962, 9–19.
- Rudarsko poklicno znamenje »kladivo in klin«, *Kronika* 10/3, 1962, 157–163.
- Novo železarjenje v fužinah pod Jelovico v XIX. stoletju in njegov konec, *Kronika* 11/1, 1963, 12–22.
- Iz vigenjca in fužine v tovarno, *Kronika* 11/3, 1963, 148–166.

Alenka Klemenc